

TURINYS

1. Pirmoji kelionė / 6
2. Anselmo Kuntaplio nuotyčiai / 36
3. Milijonas eurų / 92
4. Melo akademija / 128
5. Sekmadienis Kuboje / 154

A torn piece of grey, textured paper with a white border. On the left side, there is a vertical barcode. To the right of the barcode, the text "PIRMOJI" is printed on the top line and "KELIONĖ" is printed on the bottom line. The paper has a jagged, torn edge on the left side.

PIRMOJI
KELIONĖ

1944-UJŲ PAVASARIS Lietuvoje buvo grėsmingas.

Rytuose pradėjo dundėti dar žiemos pabaigoje. Bet nebuvo galima suprasti, kur tas dundesys slankioja ir į kur krypsta. Gal tai sovietų aviacija bombarduoja vokiečių užnugarį?

Bandyti ką nors sužinoti iš radijo buvo tuščias dalykas. Maskva lietuviškai kartojo kelias savaites iš eilės, kad nuožmios kovos vyksta Minsko „prieigose“, „tuoj pasimatysime Vilniuje“, Londonas daugmaž kartojo Maskvą, vokiečiai vis „trumpino fronto liniją“.

Radio imtuvas buvo paslėptas bulvių rūsyje po senais maišais. Už radijo klausymąsi vokiečiai skelbė mirties bausmę. Algio namiškiai eidami pasiklausyti uždarydavo visas duris ir langus. Ir būtinai eidavo visa šeima.

Algio tėvas buvo mokyklos vedėjas, motina – mokytoja. Jų butas buvo mokykloje. Mūrinėje, didžiausiame ir moderniausiame pastate valsčiuje. Vienoje iš tų, kuriuos Smetonos vyriausybė spėjo pastatyti. Turėjo net vandentiekį. Vandenių reikėdavo pripumpuoti rankiniu siurbliu. Užkaitinti vandenį voniai tekdavo patiems. Sargai pakapodavo malkų.

Viršaitis apėjo visus miestelio gyventojus ir perdavė vokiečių įsakymą nedeginti žiburių naktį ar vakare. Turbūt tam, kad nebūtų matyti, kur pliekti. Nors Vilnius buvo už penkiasdešimties kilometrų, vokiečiai, sakė viršaitis, šaudys į langus ir į bet kokį žiburį.

Miestelyje vyravo gūdus laukimas. Visi suprato, kad rusai grįžta. Tačiau kokie jie dabar? Ar vėl suiminės, tremis moteris ir vaikus kaip 1941-aisiais? Taip ir nebuvo iki galo aišku, už ką baudžiama trėmimais. Net ir caro laikais, o dauguma juos dar prisiminė, šito nebuvo.

Bažnyčia surengė savaitę trukusias misijas. Į vidų prasibrauti būdavo sunku, šventorius iš abiejų pusių irgi pilnas žmonių. Jauni kunigai, atvažiuavę iš Kaišiadorių vyskupijos, sakė pamokslus. Ragino atgailauti už nuodėmes, ruoštis mirčiai.

Algis irgi stovėjo su visais šventoriuje. Kelis kartus, kai visi apsipildavo ašaromis, kūkčiodamas raudojo ir jis.

Atėjus nakčiai Algio tėvai ir visi trys sūnūs stovėjo prie langų antrame mokyklos aukšte ir užgniaužę kvapą stebėjo, kaip naikinamas Vilnius.

Jis buvo už kokių penkiasdešimties kilometrų ir žemiau negu Širvintos. Buvo matyti, tik reikėjo atspėti, kas matosi. Nebuvo muzikos nei kitų garsų, tik įvairūs žiburiai. Kurčnėbylių teatras žiūrint iš paskutinės eilės.

Pirmiausia atskrisdavo žvalgybiniai lėktuvai. Būdavo nematomi, kol nepakliūdavo į zenitinių prožektorių šviesų juostą. Tuoj pat susikryžiuodavo antras ir trečias šviesos stulpai ir aplink atsirasdavo sprogimų gniužuliukų. Žvalgybiniai stengdavosi ištrūkti. Toks jų uždavinys: išsiaiškinti, kiek ir kur yra priešlėktuvinių patrankų ir prožektorių, aiškino tėvas. Retsykiais ir žvalgybinis plyksteldavo baltai oranžine liepsna ir smigdavo žemėn kaip krentanti žvaigždė. Ką darė rusų lakūnas, suspėjo išsokti ar ne, nebūdavo matyti. Spektaklis vykdavo tamsoje.

Maždaug už pusvalandžio atskrisdavo rimti svečiai – bombonešiai, ir dangus virš Vilniaus staiga nutviksdavo po šimtų sprogimų. Vadinasi, ne į visus žvalgybinius vokiečiai šaudė. Kantriai laukdavo. Bombonešiai paleisdavo parašiutines šviesas. Jos nušviesdavo visa aplinkui taip gerai, kad Vilnius būdavo kaip ant delno, o bombonešiai – tamsoje, virš tų lempų. Įniršę ir apakinti zenitininkai dabar turėdavo stengtis tas lempas numušti. Visa tai vykdavo žaibo greitumu. Na, kiekgi laiko reikia dvimotoriam bombonešiui perskristi Vilnių nuo vieno krašto iki kito? Tačiau žiūrint iš toliau atrodydavo, kad viskas ten vyksta lėtai kaip per miegus.

Tik retsykiais tamsiame danguje, virš lėtai žemyn sklendžiančių lempų, užsidegdavo geltonai oranžinis žiburiukas. Tai degdavo bombonešis. Porą sekundžių jis dar slinkdavo horizontaliai, paskui pakrypdavo žemyn, tada staigiai ir be garso smigdavo į žemę. Vadinasi, į jį pataikė zenitinis sviedinys. Turbūt ne naktinis naikintuvas, nes vokiečiai tokių turėjo mažai, o sovietai daug. Amerika siuntė vieną laivų karavaną po kito su lėktuvais, sunkvežimiais, benzinu, paraku, penicilinu, kuris buvo visiška naujovė, konservais, tarp jų ir garsiuoju kiaulienos troškiniu *tušonka*, apskaičiuotu po vieną skardinę kiekvienam fronto kareiviui per dieną. Ir dar kelis tūkstančius būtinų kitų reikmenų.

Vilnius buvo svarbus geležinkelių mazgas. Sovietai suprato, kad sunaikinę sankryžą paliktų vokiečių kariuomenę be tiekimo. Sutelkė didumą savo bombonešių paėmę iš kitų frontų. Vyriausiuoju šturmanu paskyrė poliarinėse ekspedicijose išgarsėjusį šturmaną, per karą tapusį pulkininku. Jis kruopščiai viską apskaičiavo. Bet radijo komandą mesti bombas davė puse sekundės per vėlai. Eskadrilės jau buvo praskridusios stotis. Visos bombos žiupsniais krito ant senamiesčio. Vokiečiai anksčiau ten buvo įrengę žydų getą. Jo gyventojai prieš dvi dienas buvo išvežti į Panerių mišką ir sušaudyti.

Sovietų aviacija sugriovė tik vieną vaizdingiausių architektūrinių paminklų Lietuvoje.

Širvintose frontas buvo girdėti visą laiką. Riaumojimas netilo dieną naktį. Bet niekas nieko nedarė. Nes padaryti nieko nebuvo galima. Veikė mokyklos, išskyrus mūrinę dviaukštę čerpių stogu, kurios vedėju buvo Algio tėvas. Atvažiavo visureigis su vokiečių karininkais, apžiūrėjo ir pasakė, kad pastatas jiems patinka.

Algis buvo nenuorama ir visada stengdavosi ką nors iškrėsti. Gal todėl, kad aplinka buvo lenkiška. Mokytojų vaikas manė, kad jis turi pirmauti.

Progimnazijoje, buvusiame dvare, buvo didoka salė, turbūt pokyliams. Per didžiąją pertrauką gimnazistai joje vaikščiodavo ratu, kaip buvo įprasta Lietuvos mokyklose. Salėje ant sienos kabėjo Hitlerio portretas. Per Vasario 16-ąją Algis nubėgo prie krosnies – sargas ten laikė savo įnagius, – čiupo žarsteklį ir nukabino portretą. Vaikai nuščiavo.

Širvintose vokiečių okupacija („išvadavimas“) buvo jau trečioji valdžia per trumpą laiką. Visi žinojo, kad vadų portretai ir šūkiei – neliečiami. Prišokęs mokytojas išplėšė Algiui iš rankų portretą ir nunešė direktoriui. Algis tuoj buvo ten pakviestas. Pas direktorių mokinius vesdavo tik ypatingais atvejais.

– Susirink savo popierius ir marš! Esi išmestas! Drožk namo!

Direktorius mikčiojo. Jo veidas buvo raudonas. Atvejis nebuvo paprastas. Vienos mokyklos vadovas išmeta kitos mokyklos vadovo sūnų.

Tėvui ir motinai jau buvo pranešta.

– Supranti, ką padarei? Per tavo progimnaziją gali uždaryti. Gal ir sudeginti. Matai, kiek vokiečių mieste? Jiems reikia

tik priežasties. Vilniuje net universitetą uždarė, nors studentai nieko antivokiško nepadarė.

Motina jau krovė lagaminėlių. Jos sūnui gresia mirtinas pavojus. Už mažesnes išdaigas vokiečiai nušaudavo žmogų.

Išėjo su Algiu į plentą, „pabalsavo“ pakėlus ranką.

Sustojo trofėjinis rusų gamybos sunkvežimiukas *polutor-ka*. Vairuotojas buvo vienas, uniformotas vokietis, bet kažkoks apsmurgęs. Motina užmokėjo laikraščiu užkimštu puslitriu naminės. Paėmė.

Iš kitų – nes tuoj pat atsirado dar keli norintieji važiuoti į Vilnių – ėmė kiaušiniais, kitas davė bryzą lašinių. Vokietis nesiraukė. Galbūt specialiai važinėjo. Sunkvežimiukas buvo varomas malkomis. Algis tokį matė pirmą kartą.

Greta vairuotojo kabinos riogsojo aukštas ir storas juodas cilindras. Kėbule – keli maišai medienos kubelių. Kiek pavažiavęs vairuotojas sustodavo, išokdavo į kėbulą ir pradaręs dangtį sumesdavo į cilindrą pusmaišį malkų. Nuo cilindro sklido degančios medienos kvapas.

Sustodavo ir prieš didesnę kalvą kelyje. Keleiviams liepdavo išlipti ir stumti *polutorką*.

Algiui buvo tik dvylika, bet ir jam buvo aišku, kad spėlioti apie ateitį nėra prasmės. Jeigu su vokiečių sunkvežimiais šitaip, tai netrukus ir tankistai prieš eidami į mūšį turės prisipjauti malkų.

Vilniuje gyveno mamos sesuo teta Kazė. Jos vyras Lietuvos kariuomenėje buvo majoras. Vokiečiams užpuolus Sovietų Sąjungą, jis atsisakė su tankečių batalionu, kuriam vadovavo, trauktis į Rytus ir buvo nušautas.

Algį nuvedė į Vytauto Didžiojo lietuvišką gimnaziją. Buvo sutarta, kad jis laikys eksternu egzaminus už trečią gimnazi-

jos klasę, gaus pažymėjimą ir eis į ketvirtą klasę kurioje nors Vilniaus gimnazijoje.

Algis matė, kad egzaminatorius jo rašinį laisva tema parodė kitam mokytojui. Abu priėjo prie motinos ir paklausė, ar toji nenorėtų, kad sūnus gautų pažymėjimą už ketvirtą klasę ir galėtų stoti į penktą. Motina, pati mokytoja, atsakė, kad jis ir taip nuėjo į mokyklą dvejais metais anksčiau, nei priklauso.

– Tegul mokosi nuosekliai. Ypač matematiką.

Važiuojant atgal, judėjimas plentų Vilnius–Ukmergė buvo didesnis. Dabar vokiečiai ėjo pėsčiomis. Pažiūrėti atrodė tvarkingi. Šalmas, ginklas, jaunatviškai paraitotos rankovės, skardinis dujokaukės cilindras tabaluoja. Nė karto tie cilindrai nebuvo atidaryti. Dujokaukės nebuvo panaudotos visus penkerius karo metus. Bet statutas reikalavo nešiotis, tai kareiviai ir nešiodavosi. Per karštį, šaltį, atakuodami ar bėgdami nuo priešų.

Ėjo jie abiem kelio pusėmis ir stengdavosi neatsidurti arti vienas kito. Nes rusų lėktuvai skrisdavo žemai ieškodami, kur tirščiau vokiečių. Pavienių negaudydavo.

Tie kareiviai matė tiek lavonų ir gaisrų, tiek pakartų basakojų, tiek kartų bėgiojo pirmyn atgal nežinodami kodėl, kad jų veidai atrodė bereikšmiai. Kaip ateivių iš kosmoso.

Širvintose nebuvo jokios valdžios, kaip ir visoje Lietuvoje. Retas atvejis. To chaoso liudininkų mažai. Vieni išdundėjo į Vakarus, kiti į Rytus arba į kapus. Apie nukabintą Hitlerio portretą niekas jau neprisiminė.

Plentų vienas paskui kitą riedėjo vežimai. Visi panašūs. Arklys, kaimiškos vežėčios, minkšta manta, vaikai. Civilis vyras, šautuvas rankose, visada žingsniuodavo greta.

Tai iš Vilniaus traukėsi Lietuvos administracija, kiek jos buvo, ir kai kurie intelektualai. Netrukus jie taps DP. Ilgai bus DP, dipukai bus net ir jų vaikai. Atžnybtas stambus lietuvių tautos gabalas.

Iš pakelės miškelių kartais pašaudydavo sovietiniai partizanai. Moterys vežimuose užguldavo vaikus, vyrai priklaupę, kaip buvo išmokyti šaulių būriuose, šaudydavo į mišką. Atlėkdavo vokiečių motociklininkai su kulkosvaidžiais ant rėmo. Pabėgėlių kolonos apsauga. Patratindavo miškelių kryptimi, ir viskas nurimdavo.

Ne pirmos jaunystės arkliai, Vilnijos ūkininkų išmainyti į baldus, žingsniavo melancholiškai. Jie buvo įpratę prie šuvių ir į žmonių kvailystes nekreipė dėmesio.

Mokykla buvo užimta. Tik buto, kuriame gyveno Algio šeima, vokiečiai nelietė. Buvo vien karininkai. Į koridorius ir abi sales sunėšė stalus, ant kiekvieno – po iškabėlę su dalinio pavadinimu arba karinės specialybės numeriu.

Kiemas buvo pilnas vokiečių kariškių, ieškančių savo dalinių. Iš kur jie atsirasdavo, neaišku. Tarsi iš žemių išdygdavo. Juos registruodavo ir nurodydavo, kur eiti, arba sodindavo į sunkvežimius. Lauko virtuvėje duodavo ko nors pavalgyti.

Ordnung (tvarka) net ir traukiantis.

Tarp besibūriuojančiųjų Algis pamatė jūrininką. Skyrėsi iš kitų ne tik mėlyna uniforma. Buvo labai aukštas, be kepurės, basas ir atrodė truputį trenktas. Basas buvo turbūt todėl, kad jo pėdos buvo milžiniškos. Negalėjo rasti savo dydžio batų. Vaikščiojo krypuodamas kaip antis.

Algis priėjo. Jau truputį švebeldžiavo vokiškai. Paklausė, iš kur anas.

Jūrininkas nenustebo, kad pafrontėje, tarp išblaškytųjų, yra vaikinukas ir dar kalba vokiškai. Kare visko būna.

– *Aus Riga*, – atsakė.

Toliėjo pėsčias.

Algis buvo prisiskaitęs nuotykių romanų. Norėjo paklausti, kas jam nutiko. Ar jo laivas paskendo? O kaip jis išsigelbėjo? Kaip batus pametė. Bet pritrūko žodžių.

Tie vokiečiai dingo naktį.

Po jų mokykloje sustojo estų, vilkinčių vokiška uniforma, dalinys. Iš jų Algis išmoko vieną žodį: *kurrat*. Iš to, kaip buvo tariamas, spėjo, kad turbūt reiškia „velnias“.

Estams išvažiavus, įsikūrė lietuviški „plechavičiukai“.

Algis susirado dar du bendraamžius bendraminčius. Parašė prašymą priimti į Lietuvos gynėjų kariuomenę, padėjo tris parašus. „Kulka vienodai nukauna priešą, ar bus paleista senolio, ar paauglio“, pacitavo kažkieno žodžius.

Leitenantas paėmė prašymą, šyptelėjo ir dingo.

Po pietų tėvas pasišaukė Algį.

– Dėl tos kulkos rašai teisingai. Vienodai muša. Bet karas visai kitoks dalykas, – tėvas kalbėjo ramiai ir rimtai, kaip su suaugusiu. – Karas – tai ne šaudymas į taikinį. Tenka nubėgti penkis ar penkiolika kilometrų. Būna ir penkiasdešimt. Kare reikia mokėti maskuotis. Priešas tą irgi moka, jis stengiasi tave pamatyti ir nušauti. Palauk truputį. Galbūt šis karas ne paskutinis.

Širvintose pasirodė dar vienas vokiečių karininkas. *Feldgrau* pėstininko milo uniforma, majoro žvaigždutė, bet be geležinio kryžiaus ar jo juostelės. Neįprasta vokiečių karininkui.

Užėmė namą su gonkomis, gėlių klombomis ir sodu. Šeiminkai išėję, bet kas dieną ateidavo moteriškė tvarkyti ir paruošti pietų.

Su juo buvo ponija Liucija, Lietuvos kariuomenės kapitano žmona. 1941-ųjų birželio 23 dieną kapitonas su savo kuopa buvo Pabradėje. Gavo įsakymą susodinti kuopos vyrus į sunkvežimius ir kartu su jais vykti į Mogiliovą.

Po to apie jį nieko nebuvo girdėt.

Poniai Liucijai buvo kiek daugiau nei trisdešimt. Dažyta blondinė. Atsivežė du didelius lagaminus drabužių. Širvintų moterys nuo pirmos dienos persisunkė jai neapykanta. Nes ji buvo kaip tulpė kopūstų lauke. Šnabždėjo, kad majorą ji

pasigavo Rytų Ukrainoje. Kaip ji ten atsidūrė, ką darė? Moteriškėms buvo labai įdomu, bet nedrįso jos klausti.

Ponia Liucija pasakė, kaip reikia kreiptis į majorą. Būtinai vokiškai ir su titulu: *Oberst Rudolf Graf von Morgentaus*.

Ji sužinojo, kur miestelyje yra tikra vonia, ir pasakė, kad ateis dukart per savaitę. Vonia buvo tik mokyklos vedėjo bute. Algis turėdavo paskaldyti malkučių.

Po vonios ponia Liucija susisukdavo plaukus į kuodą, atsisėsdavo salone į minkštą fotelį ir pakviesdavo šeiminingę – Algio motiną – išgerti su ja Ceilono arbatos su daniškais sausainiais.

Pamokas Algis ruošdavo, nors į progimnaziją nėjo. Reikėdavo vadovėliuose surasti, kas po ko eina. Durys į saloną būdavo privertos. Algis girdėdavo beveik viską, jeigu jos nepradėdavo šnibždėtis.

Atsakydama į klausimą, ką grafas veikia Širvintose, ponia Liucija gūžtelėjo pečiais.

– Nežinau. Turi radijo telefoną. Bet skambino tik vieną kartą. Nežinau kam.

Grafas galėjo būti iš sąmokslininkų prieš Hitlerį. Geriausia vieta slėptis – pafrontė.

Naktį iš mokyklos išvažiavo paskutiniai. Abu sargai per pusdienį viską iššlavė.

Ponia Liucija ir grafas išvažiavo neatsisveikinę.

Plentas tapo tuščias.

Miestelis nutilo.

Algis pamatė kažkokį sujudimą pašto kieme. Tuoj pat nuėjo.

Būriavosi keli širvintiškiai – mokytojų aplinkoje juos vadinavo aptakiai: „miestelėnai“. Amžinai be darbo, o jeigu kur

nors gaudavo, būdavo pusgirčiai. Rudenį padėdavo rišti javų pėdus, kasti bulves, žiemą kam nors paskaldydavo malkų.

1940-aisiais atėjus sovietams jie nešiojo raudonas vėliavas, kėlė kumščius šaukdami „Rot front“ ir aiškino visiems, kad jie buvo komunistai pagrindininkai. Sovietai žiūrėjo į juos įtariai.

Kai atėjo vokiečiai, jie padegė abi sinagogas. Gavo pylos – vokiečiams buvo reikalingi sandėliai pyliavos grūdams.

Vokiečiams varant Širvintų žydus į Pivonijos mišką sušaudyti, jie irgi tuoj pat prisidėjo.

Dabar pašto durys buvo išlaužtos. Trys ar keturi „miestelėnai“ triūsė prie žalio seifo antrame aukšte. Išmėgino įvairius raktus, kurių prisirankiojo stalčiuose. Netiko. Sukant užlūždavo. Girdėjo tuos vyrus tarpusavyje kalbant, kad seife esama sovietinių „červonų“, nes ir paštas, ir vokiečiai juos priimdavo. Buvo sakoma, kad jie dengti auksu. Niekas nežinojo, kiek tai tikra ir ar galioja karo metu.

Netekę kantrybės vyrai nutempė seifą prie lango ir išmetė ant grindinio. Krito kampu. Bet durelės buvo storos. Neatsivėrė. Vyrų buvo išsprakaitavę ir pikti. Atvilko dvi dalbas, didelį kirvį ir porą kūjų. Pastatė seifą kampu, priešingą kampą ėmė daužyti kūjais, smūgiavo be paliovos.

– Viens du! Viens du!

Tokiai operacijai seifas nebuvo numatytas. Prasivėrė plyšys.

Į jį vyrai įkišo abi dalbas, užgulę spustelėjo, kažkas sutraškėjo, ir durys prasivėrė. Jos buvo sugadintos visam laikui.

Algis pagalvojo: kad ir kiek jie ten rastų, seifas kainavo daugiau.

Viduje buvo tvarkingai perrišti ir *štabeliais* sudėti pinigai ir kasos knyga. Pinigai buvo okupacinės vokiečių ostmarkės. Nei vokiečiai, nei įstaigos jų neėmė jau pusmetį. Nebuvo jokių červonų ar dolerių. Net litų nebuvo.

Vyrai nusispjovė ir nuėjo kas sau.

Algio tėvai žinojo viską. Jiems buvo neramu. Balta aukšta mokykla su čerpių stogu buvo žymiausias pastatas vieškelyje ir geras taikinys. Be to, pagunda. Suolų ir spintų galbūt neišneš, bet drabužiai, patalynė, rakandai dings, o gyventi reikės.

Svarbiausia buvo tai, kad Algio tėvas buvo šaulių būrio vadas ir per 1941-ųjų birželio sukilimą prisidėjo prie Lietuvos partizanų. Buvo su jais trumpai, kol reikėjo. Paskui grįžo prie savo darbų.

Jam reikia įsikurti Vilniuje, žmonai su vaikais – kur nors pas ūkininką, o mantą išveš į tėviškę. Kraujalių kaimas – nuošaliau nuo visų kelių.

Bet Širvintose ir ilgu spinduliu nuo miestelio arklių nebuvo. Kai pravažiuojanti kariuomenė kelis konfiskavo ir įkinkė, visus kitus ūkininkai ir miestiečiai išginė toli į miškus ir ten pririšo.

Reikėjo, kad brolis Antanas atvažiuotų su savo arkliais ir vežėčiomis. Bet kaip pranešti? Paštas neveikia. Telefono ar telegrafo nėra.

– Ar tu galėtum... – motina pažiūrėjo į Algį svarstydamą. – Ar galėtum nueiti pas dėdę Antaną į Kraujalius?

Einant vingiuotais keliais tarp miškų, ežerų ir miestelių, Kraujalių kaimas buvo maždaug už septyniasdešimt penkių kilometrų.

– Laisvai! Tiek kartų važiuoju, – Algis stengėsi kalbėti ramiai. Bijojo, kad jeigu parodys per daug entuziazmo, tėvai suabejos. – Oras geras. Išėisiu ryt iš ryto, auštant.

Nebuvo apie ką daugiau kalbėti.

Motina davė jam trumpas kelnutes. Abiem buvo aišku – tam, kad iš tolo būtų matyti, jog ne kareivis eina.

Vasarinės basutės, o jeigu atmuš kojas, suvarstomi batukai. Storų kojinių dvi poros. Kepurė. Pagalys apsiginti nuo šunų.

Nueiti kur nors pėsčiomis, įvykdyti užduotį Algiui nebuvo pirmas kartas. Visgi vyriausias iš trijų sūnų.

Kai jam buvo penkeri, motina paprašė nueiti į tolimesnę sodybą – parodė kryptį ir pasakė pavardę – ir parnešti suderėtą krepšelių kiaušinių.

Nuėjo. Surado. Krepšiuoką gavo. Ėjo laukais linksmi dainuodamas, kad jis jau toks didelis. Ir mosikuodamas krepšeliu, kiek jėgos leido, kad jis toks šaunus.

Motina laukė prie lango. Jos motina, Algio bobutė, ji kaip tik buvo svečiuose, stovėjo greta. Motina norėjo bėgti, pasitikti, surikti: „Ką tu darai? Sukulsi!“ Bet jos motina čiupo dukrą už rankos.

– Tegul! Palik taip.

Kai Algis atėjo, jam mandagiai padėjo ir paprašė kiaušinius paduoti po vieną. Kraus į spintą. Bet visi buvo sukulti.

Nei motina, nei močiutė nepasakė nieko.

Algis puolė į kitą kambarį. Gailiai verkė, veidu įsikniaubęs į pagalvę. Į gležną penkiamečio sąmonę tas epizodas turėjo įsirėžti labai giliai.

Taip ir augo.

Kai jam buvo septyneri, sunegalavo motina. Tėvas buvo išvažiuojęs į konferenciją Ukmergėje. Teko nueiti toliau – penkis kilometrus į Širvintas. Rasti vaistinę, paduoti vaistininkui mamos raštelį, pinigus. Palaukė, gavo vaistus, grąžą ir parnešė.

Kai jam buvo aštuoneri, kaimynas Kamsiukas buvo paprašytas duoti arklį, ir buvo sutarta kurį – seną, visada filosofškai nusiteikusių kumelę.

Kamsiukas pakinkė. Algis atėjo, sėdo į vežimą, nuvažnyčiojo į miestelį, padarė, kas buvo liepta, ir grįžo.

Tą priešaušrį motina atsikėlė kartu su Algiu. Davė jam dvi riekės juodos duonos, virtą kiaušinį ir porą agurkų. Daugiau nieko namuose nebuvo. Vietoj kuprinės, kuri galėjo atrodyti kariška, įdavė virvute užrištą maišelį.

Ir pabučiavo. Pirmą sykį jį pabučiavo prieš kelionę.

Algis išeidamas atsigręžė tik vieną kartą. Motina tebestovėjo.

Plentas buvo tuščias.

Už poros kilometrų reikėjo pasukti į kairę, į Giedraičių pusę. Tai jau buvo svetima teritorija. Algis tuo keliu buvo važiuavęs, bet niekada nevažnyčiojo. Žaisdavo su broliais arba snausdavo.

Prieš išleisdamas sūnų tėvas visą naktį klausėsi rūsyje paslėpto radijo. Nieko negalėjo suprasti. Maskvos laidos lietuviškai be perstojo iškilmingu balsu kartojo: „Išvaduota Tarybų Lietuvos sostinė Vilnius, vyksta mūšiai.“ Po to – lietuviški maršai, tada vėl: „Išvaduota...“

Rusiškai Maskva skelbė, kad „vyksta mūšiai dėl Kauno, svarbaus komunikacijų centro“.

BBC iš Londono kartojo tą patį visą savaitę: „Nuožmūs mūšiai vyksta į vakarus nuo Minsko.“

Kažkokia stotis vos girdimu balsu lietuviškai šnabždėjo: „Vilnius didvyriškai ginasi.“

Teisybė paaiškėjo tik daug vėliau. Stalinas buvo įsakęs savo generolams neskubėti prie Baltijos. Jaltoje, vadovų susitikime, Baltijos šalys buvo atiduotos sovietams. Nepabėgs. Ir neskubėti užimti Berlyno, užbaigti karą. Visas armijas nuo Minsko nukreipė į pietus ir pietvakarius, į Rumuniją, Čekoslovakiją, Vengriją ir Karpatus. Jam reikėjo naujų žemių. Prie Minsko buvo palikti mobilieji daliniai. Jiems buvo įsakyta puldinėti, laikyti vokiečius prirakintus.

Giedraičių atšaka irgi buvo grįsta. Bet minkščiau buvo eiti arklių vežimų išvažinėta šalikele.

Abiejose kelio pusėse augo didžiuliai beržai. Buvo sakoma, kad juos pasodino kažkurios carienės įsakymu. Dalį jų buvo praretinusios audros. Kai kuriuos žaibai perskėlė pusiau. Taip ir augo kaip dvyniai.

Tap tap tap – tryliktus metus įpusėjusio Algio padai muša tai smėlį, tai padžiūvusį molį.

Praskrido keli lėktuvai. Į vieną pusę, paskui į kitą. Aukštai, ženklų neįžiūrėsi.

Saulėtekio pusėje vis dar griaudėjo. Kartais pritildavo arba garsai tapdavo duslūs, o kartais trankydavosi garsiai ir skardžiai. Rytinė dangaus skliauto dalis visą laiką buvo padūmavusi.

Nupėdinęs dešimtį kilometrų, Algis atsisėdo ant griovio krašto pailsėti. Ištiesė kojas ir atsilošė. Palaima! Batukus nusiavė, pakratė. Ar nebus smėlio ar kokio akmenuko? Ne, viskas gerai. Tik savo pėdų liesti nediršo. Skaudėjo nė neprišilietus.

Giedraičių gatvė irgi buvo tuščia. Nei žmogaus, nei vežimo. Poroje trobų buvo matyti vaikų nosys, priplotos prie stiklo. Ir jų apskritos akys.

Algis pagalvojo: kaip galima bijoti, kai nieko nežinai?

Tap, tap, tap.

Padangėje pasigirdo niekada negirdėti balsai: „Ul-ul-ul-ul...“ Apsidairė – gal kažkokie nežinomi paukščiai? Paskui vėl „ul-ul“, bet jau kitokiu tonu. Bet nieko nepamatė.

Algis šyptelėjo supratęs.

Tai lekia minosvaidžių arba artilerijos sviediniai. Jeigu jie čiulba, jei girdėti, kaip lekia, tai reiškia, kad ant galvos nekris.

Tačiau kas šaudo ir į ką taiko? Jeigu nematyti jokių patrankų ir kur sprogsta sviediniai, tai ką jie mato?